PÅ JYLLANDS SKULDER

Hanstholms givtige efterår

Jyllands nordvestlige hjørne byder på fugleoplevelser, der kan tage pusten fra selv garvede observatører

Af Bjarne Bertel

Sulen tager sig ud med den elegante hovedform og det markante øjenparti. 500 trak forbi Roshage d. 9/9 1997. (Foto: Robert T. Andersen)

Det nordvestlige hjørne af Jylland har i mange år, ornitologisk set, været en af Danmarks forsømte lokaliteter. På trods af den ekstreme beliggenhed, der i sig selv antyder en speciel natur og et egenartet dyre- og fugleliv, har Hanstholmen været forholdsvis upåagtet. Helt frem til i dag er det overvejende iagttagelser fra sporadiske besøg - omend på velvalgte tidspunkter - der har givet en forestilling om, hvad området egentlig har at byde på. Og selv om Hanstholm dermed har vundet ry som et godt sted for havfuglenes efterårstræk, er det fremskudte punkt på "Jyllands skulder" mere end det.

Et godt bryst at stå imod med

Som resultatet af en uhyre spændende geologisk proces, der startede i midten af Perm-tiden for 286-248 mio. år siden, udgør Hanstholmen i dag Jyllands nordvestlige forskansning mod Nordsøen og Skagerak. Da sidste istids gletchere smeltede for en halv snes tusinde år siden, rejste det omkringliggende land sig langsomt fra Stenalderhavet. Men længe inden dette meget unge land fødtes, hævede holmens kalkklippe sig mod himlen og kaldte på fuglenes opmærksomhed.

Overladt til naturens kræfter gennem tusindvis af år har holmen holdt stand mod et vildt og voldsomt hav, som undertiden henter forstærkning fra langt oppe i Nordatlanten. Der skal et godt bryst til, for at ride de enorme dønninger fra Island af. Sådan et bryst har Hanstholm.

Mit eget første møde med Hanstholm fandt sted i oktober 1969. En østenvindsefterårsferie, hvor havet var fladt som en pandekage. Alligevel var der lille stormsvale, søkonge og lille fluesnapper til notesbogen. Og mindet om store flokke af lysbugede knortegæs, der rundede pynten, fulgte med hjem - sammen med en udstoppet ørkenløber, "Skudt i Ræhr i oktober 1955", der stod i vinduet mellem rundstykker og snegle hos bageren på Helshagevej.

Lidt som det vilde vesten

Dengang bestod Hanstholm fortrinsvis af den havn, der var blevet indviet i 1967, samt det gamle Hansted. Byen var mere en lokalitet end en by, og parcelhuskvarteret omkring Gyvelvænget var kun lige akkurat undfanget. Her kunne man stadig se større antal af snespurve, bjerglærker og laplandsværlinger, der rastede på de sandede jorder.

Det var lidt som det vilde vesten - og er det stadig. Men siden dengang har utallige andre minder brændt sig fast: Skråpedage og storkjovedage ved Roshage; tusindvis af terner på træk; gamle sabinemåger med hat på i havnen; 9 rastende gamle småkjover sammesteds; Kumliens hvidvinget måge og gammel mellemkjove i februar; 23 søkonger i inderste havnebassin; Kuhls skråpe, thorshøns osv. For ikke at tale om hvidbrynede løvsangere og fuglekongesangere i Fyrhaverne, hvor man konfronteres med det formidable sceneri af vildtreservatets møde med "Nordatlanten". At en meget væsentlig del af handlingen i eventyret om fuglenes færd udspiller sig netop her, gør ikke stedet mindre attraktivt.

På denne plads er jeg dog pålagt at "nøjes" med nærmere at beskrive fugleefteråret 1997. "Nøjes" i gåseøjne, fordi også dette efterår, som hvert eneste siden 1969, bød på oplevelser, der kunne tage pusten fra selv garvede observatører.

I særklasse for hav- og småfugle

Det er især som efterårstræksted, Hanstholm har opnået sit ornitologiske ry. Omkring slutningen af 1960'erne begyndte meldingerne så småt at sive ud herfra, først og fremmest fokuseret på observationer i september og oktober.

Men ikke bare på havfuglefronten viste Hanstholm sig som en dansk sværvægter. Også med hensyn til småfuglefald og forekomsten af sjældenheder var lokaliteten i særklasse. Det var her, Danmarks første fuglekongesanger (20/10-1968), dværgværling (24/4-66) og storpiber (sept.-okt. 1963, Ræhr) blev set, og området viste sig - ligesom Blåvand - at være et stabilt sted for årlige forekomster af hvidbrynede løvsangere i september og oktober.

Hanstholm er ikke nogen udpræget vadefuglelokalitet, men omkring midten af august '97 var der større forekomster langs stranden fra Roshage til Vigsø. Således alene ved Hamborg op til 70 mudderklirer, 20 stenvendere, en del rødben, storspover, strandhjejler, islandske ryler, almindelige ryler og sandløbere, alt imens et jævnt træk af fjordterner passerede mod vest.

Sidst i august sås i havnen efterårets første sorthovede måge (2K). 14/8 sås en fiskeørn ved Nors Sø, og ved selve Hanstholm blev slutningen af måneden præget af markante gennemtræk af sangere og fluesnappere (fortrinsvis grå). Den 17/8 ringmærkedes en høgesanger ved fyret og samme dag én i Klitmøller, mens den 23/8 bød på større antal af gærdesangere, tornsangere, løvsangere, rødstjerter og rødryggede tornskader.

Sabinemågernes efterår

Det fine trækvejr for småfugle holdt til ind i begyndelsen af september, og den 3/9 var der stenpikkere overalt, ligesom mange bynkefugle, færre rødstjerter og grå fluesnappere; en fin vendehals ved fyret og jævnt vestgående træk af landsvaler langs kysten.

Den 6/9 var der 5 fiskeørne ved Nors Sø, samt én ved Vester Vandet Sø. Herefter

satte det ind med lavtryksvejr, og frem mod slutningen af måneden stod alt i havfuglenes tegn i et efterår, der frem for alt vil blive husket for sabinemågerne.

Generelt svigtede større forekomster af almindelig kjove, mellemkjove, lille kjove, sodfarvet skråpe og ride, men til gengæld blev der set storkjover og sabinemåger som aldrig før.

Den 9/9 blev Roshage passeret af ikke færre end 235 storkjover, ca. 10.000 mallemukker, 550 suler, 1 middelhavsskråpe og 3 sabinemåger (2 ad., 1 juv.). Dagen efter trak endnu 40 storkjover, 3.000 mallemukker og 6 sabinemåger (alle juv.), og frem til den 21/9 fandt en "optrapning" af sidstnævnte sted omkring havnen. Denne dag iagttoges ikke færre end 20 sabinemåger ved Hanstholm Havn. Det drejede sig om to gamle og 18 unge fugle, der var i selskab med 2 thorshøns. Ved udgangen af måneden var yderligere 2 middelhavsskråper, enkelte små og store stormsvaler, 4 sorthovedede måger (2K), et par unge småkjover, et fåtal almindelige kjover og enkelte sodfarvede skråper set.

Sidst i oktober dukkede også søkonger sporadisk op på havet ud for Hanstholm. (Foto: Anders Tvevad.)

Sodfarvet skråpe på klods hold

Vendte man blikket mod land, bød de sidste dage af september og begyndelsen af oktober på vind fra den østlige sektor og - ved observationer først og fremmest omkring fyret - småfuglefald, der var til at få øje på.

Første hvidbrynede løvsanger blev observeret den 27/9. Samme dag en lapplandsværling ved fyret, hvor en blåstjert (2K han) blev fanget og ringmærket den 28/9. 6/10 var der en hvidbrynet løvsanger ved Hamborg; 8/10 sås lille fluesnapper ved fyret, mens den 9/10 bød på et kanonfald af gransangere. På en enkelt runde omkring fyret kunne ca. 200 iagttages, og samme dag sås en Schwarz' løvsanger, 2 hvidbrynede løvsangere og en fuglekongesanger. Desuden 150 rødhalse, en del munke, enkelte ringdrosler, en rødstrubet piber og en mosehornugle.

Den 13/10 var der atter en fuglekongesanger ved fyret, og tilstrømningen af fuglekonger var mærkbar. Der var endnu en del munke. Den 15/10 rastede 6 bjerglærker; 17-18/10 sås 2 rødtoppede fuglekonger, og den 19/10 trak en stor, ung vandrefalk ind ved Østhavnen. Den 24/10 trak en lunde tæt forbi ved Hamborg, og ved havet sås sporadisk flere søkonger. 31/10 endnu en rødtoppet fuglekonge ved Hanstholm Camping.

Som efteråret så småt ebbede ud, indtog havnen en stadig mere central plads blandt lokale og udenbys ornitter. Op mod 10 sortgrå ryler sås, og en gammel og en ung gråmåge viste sig stationære hele vinteren.
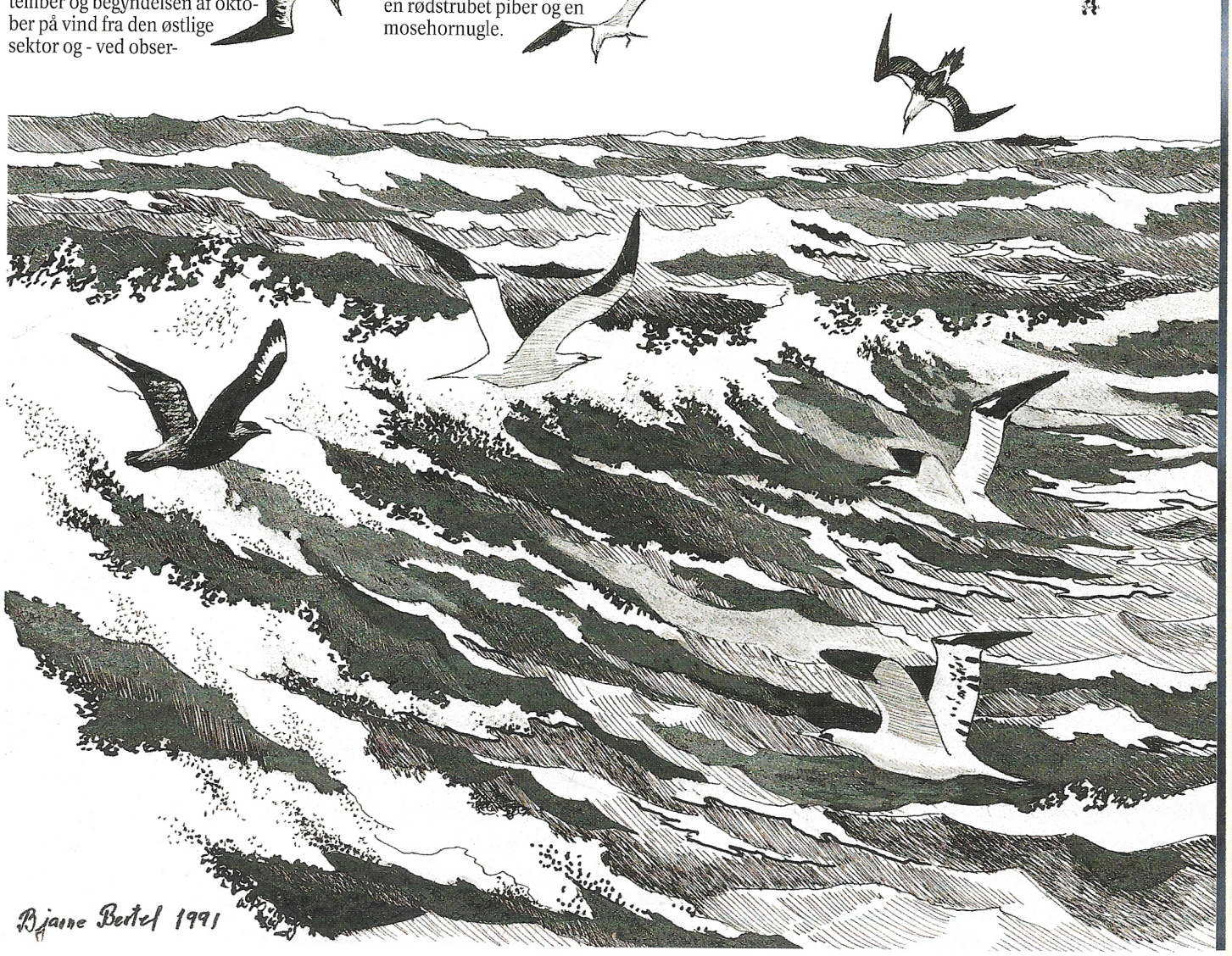
Den 8/12 blev havnen endnu en gang skueplads for en usædvanlig seværdighed, da en sodfarvet skråpe i en times tid havde taget ophold i et af de inderste bassiner ved cafeteriet. Her kunne den beskues på ganske få meters afstand, inden den lettede og forlod Hanstholm gennem indløbet til havnen via færgebassinet. Se, det ku' vi jo godt være tjent med.